

**O‘ZBEK MAQOLLARIDA METAFORA VA RAMZLARNING
LISONIY TAHLILI**

*Jizzax viloyati Paxtakor tumani 11- maktab ona tili va adabiyot fani
o`qituvchis*

Muxlisa Pardaboyeva Zokir qizi

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada o‘zbek xalq maqollarida metafora va ramzlarning lisoniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqollarda obrazli tafakkur mahsuli bo‘lgan metaforalar va ramziy birliklarning milliy dunyoqarashni ifodalashdagi o‘rni ilmiy asosda yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *maqol, metafora, ramz, obrazlilik, lingvokulturologiya, xalq tafakkuri.*

Zamonaviy tilshunoslikda metafora va ramz masalasi faqat badiiy tasvir vositasi sifatida emas, balki inson tafakkurining muhim mexanizmi sifatida talqin etilmoqda. Kognitiv va lingvokulturologik yondashuvlar metaforaning til orqali dunyoni idrok etish usuli ekanini ko‘rsatadi. Xalq og‘zaki ijodining ixcham va mazmunan teran shakli bo‘lgan maqollar ana shu obrazli tafakkurning yorqin namunasidir. Har bir maqolda muayyan hayotiy holat, ijtimoiy tajriba va axloqiy qarash metafora va ramzlar orqali umumlashtirilgan holda ifodalanadi.

O‘zbek xalq maqollari milliy tafakkur mahsuli sifatida xalqning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy tajribasini aks ettiradi. Ularda metafora va ramzlar nafaqat estetik vazifani bajaradi, balki xalq ongida shakllangan konseptual tuzilmalarni ifodalaydi. Shu bois mazkur maqolada o‘zbek maqollarida metafora va ramzlarning lisoniy xususiyatlari, ularning ma’no hosil qilishdagi roli hamda milliy madaniyat bilan bog‘liqligi tahlil qilinadi.

O‘zbek maqollarida metafora ko‘pincha insonning ichki kechinmalari va ijtimoiy munosabatlarini ifodalash uchun xizmat qiladi. Masalan, “Ilm – chiroq” maqolida bilim nur manbaiga qiyoslanadi. Bu metafora orqali bilimning inson hayotidagi yo‘l ko‘rsatuvchi kuch ekanligi obrazli tarzda ifodalanadi. Xuddi

shuningdek, “Ko‘ngil – ko‘zgu” maqolida insonning ichki dunyosi ko‘zguga qiyoslanib, uning tashqi xatti-harakatlarda aks etishi ta’kidlanadi.

Maqollarda ramziy birliklar ham muhim o‘rin tutadi. Masalan, “Tog‘” obrazi ko‘pincha qudrat va mustahkamlik ramzi sifatida ishlatiladi: “Ko‘ngli tog‘day”. Bu yerda tog‘ obrazi orqali insonning ruhiy holati, uning bardoshi va sabr-toqati ifodalanadi. “Quyosh” obrazi esa hayot va umid ramzi sifatida namoyon bo‘ladi. “Quyosh chiqsa – g‘am ketar” kabi maqollarda yorug‘lik va ezgulik tushunchalari ramziy tarzda beriladi. Metafora va ramzlarning yana bir muhim xususiyati ularning umumlashtiruvchi tabiatidir. Masalan, “Hayot – yo‘l” modeli o‘zbek maqollarida turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi: “Yo‘l bilmagan yo‘ldan adashar”. Bu maqolda yo‘l nafaqat makoniy harakatni, balki insonning hayotdagi yo‘lini, tanlovini ifodalaydi. Shu tariqa makoniy tushuncha ijtimoiy va ma’naviy mazmun kasb etadi. O‘zbek maqollarida inson va tabiat o‘rtasidagi munosabat ham metafora orqali ifodalanadi. “Daraxt mevasidan, odam so‘zidan bilinadi” maqolida insonning xulqi daraxtning mevasi bilan qiyoslanadi. Bu yerda daraxt – inson, meva – xulq-atvor ramzi sifatida talqin qilinadi. Natijada axloqiy baho tabiat hodisasi orqali beriladi. Ramzlarning yana bir muhim qatlamini ranglar tashkil etadi. O‘zbek maqollarida oq rang poklik va halollik ramzi bo‘lsa, qora rang salbiylik va kulfat bilan bog‘lanadi. Masalan, “Oq yo‘l tilayman” iborasida oq rang ezgulik va omad timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Bu hol xalq tafakkurida ranglarning ramziy ma’noga ega ekanini ko‘rsatadi.

Yuqorida keltirilgan misollar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek maqollarida metafora va ramzlar murakkab semantik tizimni tashkil etadi. Ular orqali xalqning borliq haqidagi tasavvurlari, axloqiy me’yorlari va estetik qarashlari ifodalanadi. Metafora insonning ichki holatini tabiat va moddiy olam obyektlari orqali tushuntirishga xizmat qilsa, ramzlar muayyan tushunchalarni umumlashtirilgan obraz sifatida namoyon qiladi.

Bu jarayonda til birliklari nafaqat nominativ, balki baholovchi va tarbiyaviy vazifani ham bajaradi. Maqollardagi metafora va ramzlar insonni muayyan xulq-

atvorga undaydi, yaxshilik va yomonlikni farqlashga o'rgatadi. Shu jihatdan qaralganda, ular xalq tafakkurining axloqiy kodeksi vazifasini bajaradi.

O'zbek xalq maqollarida metafora va ramzlar obrazli tafakkurning muhim vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Ular orqali xalqning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va madaniy an'analari lisoniy shaklga keltiriladi. Metafora va ramzlar maqollarning nafaqat badiiy, balki kognitiv va tarbiyaviy ahamiyatini ham belgilaydi. Shu bois ularni lingvistik va lingvokulturologik nuqtayi nazardan tadqiq etish o'zbek tilshunosligi uchun muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- . O'zbek xalq maqollari. – Toshkent: Sharq, 2005.
- . Til va tafakkur. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013.
- . Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.
- . Adabiyot va tafakkur. – Toshkent: Ma'naviyat, 2012.
- . O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent, 2000–2005.
- . O'zbek folklori bo'yicha tadqiqotlar. – Toshkent: Fan, 2010.
- . O'zbek tilshunosligi masalalari. – Toshkent, 2018